

УДК 332.146.2

Поліщук В.Г., к.е.н., старший викладач кафедри фінансів,
Андріюк М.В., магістрант кафедри фінансів
Луцький національний технічний університет

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

У публікації підлягають розгляду питання щодо особливостей формування та наповнення бюджетів місцевих громад. Визначено напрями вдосконалення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування населених пунктів в Україні. Розглянуто регіональні особливості наповнення бюджету місцевих громад.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи бюджету, місцеві органи самоврядування.

V. Polishchuk, M. Andriyuk
Lutsk national technical university

REGIONAL FEATURES OF FILLING THE BUDGET OF LOCAL COMMUNITIES

The publication shall be considering the characteristics of the formation of budget revenues and local communities. The ways of improving the financial security of local government settlements in Ukraine, the strategic directions of reform process of local budgets in accordance with the principles of administrative-territorial reform in Ukraine. The regional characteristics of fiscal revenue of local communities are considered.

Keywords: local budgets, revenues, local governments.

Полищук В.Г., Андріюк М.В.
Луцкий национальный технический университет

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НАПОЛНЕНИЯ БЮДЖЕТУ МЕСТНЫХ ОБЩЕСТВ

В публикации подлежат рассмотрению вопросы об особенностях формирования и наполнения бюджетов местных общин. Определены направления совершенствования финансового обеспечения органов местного самоуправления населенных пунктов в Украине. Рассмотрены региональные особенности наполнения бюджета местных общин.

Ключевые слова: местные бюджеты, доходы бюджета, местные органы самоуправления.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Місцеві бюджети є основним інструментом, за допомогою якого місцева влада реалізує на практиці програму соціально-економічного розвитку регіону. Але механізм формування місцевих бюджетів є не ефективним, що підтверджується недостатньою кількістю фінансових ресурсів у місцевому бюджеті. Питання формування місцевих бюджетів населених пунктів пов'язане з адміністративною реформою, що має брати до уваги ознаки, взаємозв'язку процесів регіональної диференціації з територіальним розподілом ресурсів та врахування цих зв'язків у системному підході до подолання регіональної асиметрії з метою стійкого економічного розвитку, міжрегіональної взаємодії на основі поєднання підходів нових економічних теорій – економічної географії та інституціональної економіки.

Тому сьогодні для України особливо актуально постає проблема вироблення дієвого механізму, який би визначав нові принципи формування місцевих бюджетів, чітке розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади, а звідси – видатків кожного виду бюджету, і, що найголовніше, – доходів між різними ланками бюджетної системи.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню проблеми формування і використання фінансових ресурсів на

регіональному рівні присвячені наукові роботи відомих вітчизняних учених І.М. Вахович, З.В. Герасимчук, О.П. Кириленко, В.І. Кравченка, І.О. Луніної, І.Л. Сазонця, О.О. Сундової, І.Г. Ткачук, Ц.Г. Огонь, В.Я. Швеця, С.І. Юрія та ін.

Цілі статті. Із збільшенням функцій і завдань органів місцевого самоврядування зріс тягар їх фінансових проблем, зокрема, пов'язаних із нечітким розподілом компетенцій між різними рівнями державної та місцевої влади, а також недостатнім обсягом фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць. У структурі трансфертів зростає частка субвенцій, що свідчить про активізацію ручного управління та зниження рівня прозорості при наповненні місцевих бюджетів.

Метою статті є розробка стратегічних напрямів реформування процесу наповнення місцевих бюджетів відповідно до засад адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах обмеженості бюджетних та інших фінансових ресурсів у країні саме внутрішній потенціал територій слід вважати головним ресурсом їхнього розвитку. Забезпечення ефективного використання і подальшого нарощення ресурсного потенціалу регіонів має стати одним із головних пріоритетів діяльності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і територіальних громад. Сучасна адміністративно-територіальна реформа має бути спрямована на визначення основних напрямів, рівнів, етапів реформування територіальної організації влади в Україні та формування необхідної ресурсної бази місцевого та регіонального розвитку, забезпечення узгодженості та послідовності дій глави держави, органів законодавчої та виконавчої гілок влади, органів місцевого самоврядування щодо формування нової нормативно-правової основи місцевого самоврядування і виконавчої влади на місцях [1, с. 125].

Зважаючи на систему чинників, що впливають на соціально-економічний розвиток України в сучасних умовах, а саме процеси глобалізації світових економічних відносин та європейської регіоналізації, пріоритетності інноваційного шляху розвитку, інформатизації суспільства, загострення міжнародної конкуренції, держава має застосовувати таку політику впливу на регіональний розвиток, яка б забезпечувала: створення та зміцнення єдиного економічного простору держави; гарантування унітарності та територіальної цілісності держави за умови відповідної економічної самостійності регіонів; раціональне поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів на основі децентралізації та деконцентрації влади; зменшення міжрегіональних відмінностей у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, у рівнях та якості життя населення; підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі оптимального використання їх соціально-економічного потенціалу та геополітичного розташування; селективну підтримку депресивних (проблемних) територій та територій пріоритетного розвитку [2, с. 37].

Тобто, основний акцент адміністративно-територіальної реформи полягає у запровадженні нових інноваційних механізмів прийняття рішень, які б з'єднували державний, приватний і громадський сектори та переходу від управління, що ґрунтується на державно-адміністративному поділі, до просторового управління. Надати територіальним громадам України право на здійснення місцевого самоврядування через представницькі та виконавчі органи територіальних соціально-економічних утворень (муніципалітетів). Добровільне об'єднання територіальних громад має відбуватися за рішенням місцевих референдумів відповідних територіальних громад. Таке рішення є наданням згоди на створення спільних органів місцевого самоврядування, формування спільного бюджету, об'єднання комунального майна.

У зв'язку з тим, що місцеве самоврядування передбачає певний ступінь фінансової автономії, в Україні на нинішньому етапі розвитку виникла необхідність забезпечити справедливий розподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів, урахуваючи повноваження органів місцевого самоврядування; гарантувати цим органам фінансування їхніх видатків; переглянути правові й адміністративні норми місцевого оподаткування, посилюючи таким чином вплив системи формування доходів місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток і поліпшення добробуту громадян України [3].

Важливе місце у формуванні бюджету місцевих громад займають податкові надходження. Так за попередні три роки у Волинській області спостерігалась наступна тенденція (див. рис. 1).

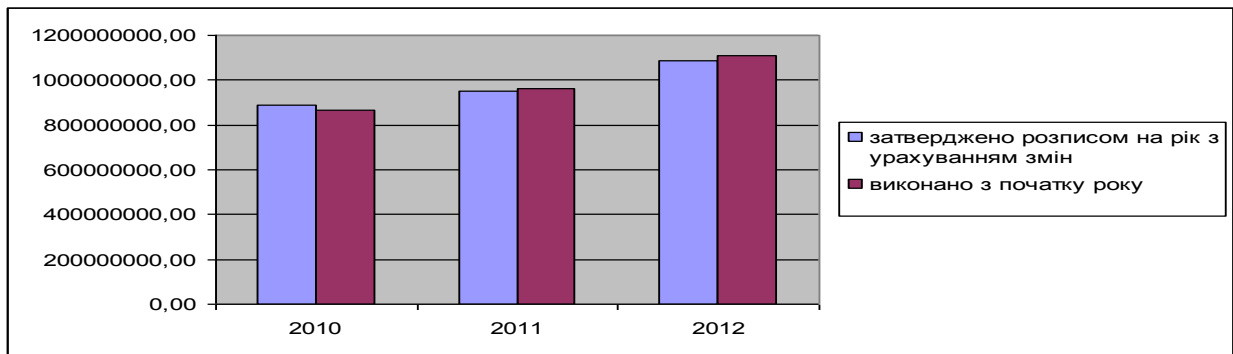

Рис. 1. Податкові надходження до бюджету Волинської області у 2010-2012 рр., грн.

В Україні спостерігається досить невелика частка надходжень до місцевих бюджетів від справляння місцевих податків та зборів, що є свідченням низького рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Місцеві податки та збори не дають реального наповнення бюджетів територіальних громад: частка місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів становить менш як 5 %.

Досягнення мети державної регіональної політики України передбачає вирішення системи основних завдань державного регулювання розвитку регіонів, а саме: запровадження оцінки та аналізу внутрішнього соціально-економічного потенціалу кожного регіону, вироблення комплексних правових, організаційних, економічних та інших механізмів його ефективного використання; структурну перебудову на інноваційній основі економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу; поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів та соціального забезпечення громадян; застосування спеціальних механізмів державної підтримки розвитку депресивних (проблемних) територій; широкий розвиток підприємництва як головного фактора соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів; зміцнення економічної інтеграції з використанням переваг територіального поділу і кооперації праці, що є одним з головних чинників підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародних ринках [3, с. 30].

Особливості наповнення дохідної частини фінансів місцевого самоврядування різних країн і досі залишаються не систематизованими. Крім того, ці питання потребують подальших досліджень в умовах реформування місцевих бюджетів з урахуванням вже трансформованого податкового законодавства для формулювання положень, які на цьому етапі варто запозичити із зарубіжного досвіду для вдосконалення фінансування місцевого самоврядування в Україні.

Насамперед треба зазначити, що державний устрій є визначальним чинником для розподілу функцій між бюджетами всіх наявних в країні рівнів. У федеративних країнах, які характеризуються наявністю додаткової (субцентральної) ланки в бюджетній системі (бюджетів членів федерації), розподіл функцій між ланками бюджетної системи виражений сильніше, ніж в унітарних державах. Бюджети членів федерації несуть більше відповідальності за фінансування соціально-економічного розвитку регіонів країни (суб'єктів федерації). Принципи розподілу функцій між ланками бюджетної системи унітарних держав можуть досить суттєво відрізнятися. Так, наприклад, у Великобританії, Швеції, Нідерландах, Норвегії, Португалії, Люксембурзі більша частина соціально-економічних послуг населенню надається на місцевому рівні і фінансується з місцевих бюджетів. В Італії розподіл функцій між ланками бюджетної системи практично відсутній, і численні соціально-економічні послуги фінансуються з усіх рівнів бюджетної системи.

Види місцевих бюджетів у федеративних країнах визначаються на основі федерального законодавства та законодавства окремих суб'єктів федерації. В унітарних державах їх система встановлюється на основі єдиного загальнодержавного законодавства. Є країни, місцеві бюджети яких мають свої особливості. Так, в Іспанії до місцевих бюджетів включаються також бюджети сумісних підприємств (так званих торговельних товариств), створених за участю держави [1, с. 25–26]. У зарубіжних країнах кожен бюджет самостійний і відокремлений від інших, бюджети адміністративних одиниць нижчого рівня зарубіжних країн не включаються до бюджетів адміністративних одиниць вищого рівня. На відміну від України, не використовується таке поняття, як «зведені бюджети адміністративно-територіальних утворень».

Закономірним для всіх розвинутих зарубіжних країн є поділ місцевих бюджетів на два самостійні функціональні види місцевих бюджетів – місцеві поточні (адміністративні) бюджети та місцеві бюджети розвитку (інвестиційні бюджети). Кожен з бюджетів має власні доходи. Доходи місцевого поточного бюджету формуються за рахунок місцевих податків і зборів, платежів, загальних субсидій, що надаються державною владою, та інших доходів. Доходи бюджету розвитку формуються за рахунок банківських кредитів, муніципальних (комунальних) позик, інвестиційних субсидій, що надаються державною владою, та інших джерел. Законодавство більшості зарубіжних країн забороняє використання доходів бюджетів розвитку на видатки поточних бюджетів.

У законодавстві багатьох зарубіжних країн є також поняття «додатковий бюджет» і «приєднані бюджети». У Франції, наприклад, додатковий бюджет за своєю природою є уточнювальним до основного бюджету. Його прийняття дає можливість не вносити змін до основного бюджету. Додатковий бюджет забезпечує також зв'язок між основними бюджетами попереднього й поточного фінансового років. Він включає в поточному бюджетному році залишки та дефіцити бюджету попереднього фінансового року. Приєднані бюджети відображають фінансові операції окремих місцевих громадських служб, що мають фінансову самостійність, надають платні послуги, але не користуються правом юридичної особи. Це, наприклад, такі служби, як водопостачання, благоустрій та ін. Складання приєданого бюджету дозволяє спрямовувати доходи відповідної служби на її фінансування. Для зарубіжних країн характерна, як правило, три- або чотирирівнева система бюджетів.

Проблеми становлення інституту самостійних місцевих бюджетів в Україні не можна розв'язати без використання зарубіжного досвіду формування власних доходів місцевих бюджетів, які складають, наприклад, у Швеції та Швейцарії понад 70, в Іспанії – 50, у Норвегії – 56 відсотків доходів бюджетів місцевих урядів. Тобто власні

доходи є основним джерелом надходжень до бюджетів місцевих урядів унітарних європейських країн – членів Європейського Союзу. У той же час для України характерною є мала частка власних доходів, що є свідченням низького рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

Слід також зазначити, що кількість і структура місцевих податків і зборів суттєво різняться за країнами. Як зазначають українські науковці, внаслідок багатовікової еволюції на Заході склалася розгалужена система місцевих податків і зборів, характерними особливостями яких є:

- чисельність (кількість місцевих податків і зборів коливається від одного у Великобританії до 100 у Бельгії);
- масовість (податки сплачуються всім дорослим населенням);
- регресивність (у групі країн частка місцевих податків і зборів зменшується відносно сукупного розміру доходів за зростання останніх, в інших же країнах щодо головних податків і зборів застосовується прогресивна шкала оподаткування);
- застосування права податкової ініціативи (в одних країнах місцеві органи влади наділено правом встановлення ставок податків, запроваджених законами, в інших
- місцеві податки і збори встановлюються місцевими органами влади за обмеження їх максимальних ставок центральною владою).

Основну роль у країнах з розвинутою ринковою економікою відіграють майнові місцеві податки на нерухоме майно фізичних і юридичних осіб та на землю. Зокрема частка податку на майно у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів різна і становить у Великобританії, наприклад, – 99,5%, у Франції та Іспанії – близько 30-40%.

Податок на майно у Великобританії забезпечує близько третину надходжень місцевого бюджету. У постсоціалістичних країнах (наприклад, Польщі, Латвії, Румунії) податок на майно складає 10-20 % від загального обсягу податкових надходжень місцевих бюджетів. У містах США податок на майно, який оподатковується за диференційованими ставками, забезпечує 40 % усіх прибутків бюджету.

Практика використання податків на майно під час формування дохідної частини місцевих бюджетів має як позитивні, так і негативні риси. Позитивними рисами можна назвати такі:

- податки на майно відповідають засадам справедливого оподаткування;
- податок на нерухоме майно є зручним для застосування на місцевому рівні, оскільки нерухоме майно неможливо перемістити на іншу територію і ухилитися від сплати податку до місцевого бюджету;
- податки на власність не зменшують податкову базу загальнодержавних податків та зборів.

Для цих податків характерна стабільність надходжень – на відміну від податку на прибуток чи податку на додану вартість.

До негативних рис належить складність в адмініструванні, пов'язана з відсутністю ефективних і простих методик оцінки вартості майна, відповідної накопиченої бази даних і непопулярність серед населення цього типу податків.

З розвитком ринкової інфраструктури зросли доходи від підприємницької діяльності та власності у неподаткових надходженнях місцевих бюджетів і у більшості постсоціалістичних країн. Обсяг цього виду неподаткових надходжень становить понад 40% у Польщі, Чехії та Словенії, до 20% – у Болгарії, Словаччині, Угорщині та близько 10% – у Латвії та Румунії. В Україні – один із найнижчих показників цього джерела неподаткових надходжень серед європейських країн.

Дослідження процесу формування місцевих бюджетів у зарубіжних країнах доводить, що місцеві органи в більшості з них, як правило, не володіють достатніми

фінансовими ресурсами для організації управління економікою і соціальною сферою на своєму рівні. Це обумовлено низкою обставин:

- високим рівнем концентрації фінансових ресурсів у центральних бюджетах країн, що знижує значення місцевих бюджетів у вирішенні життєво важливих для населення завдань;

- домінуючою роллю регулюючих доходів у структурі надходжень місцевих бюджетів і низькою часткою закріплених за територіями податкових платежів;

- тенденцією щодо передачі видаткових повноважень бюджетів з центрального до нижчестоящих рівнів бюджетної системи без належного їх забезпечення дохідними джерелами, що перетворює на дотаційні раніше самодостатні місцеві бюджети.

Щорічна зміна фінансових умов, нестабільність фінансової ситуації на місцевому рівні в таких країнах перешкоджають плануванню місцевими органами цих країн перспективних напрямків своєї діяльності, заважають залученню довгострокових інвестицій. Пов'язані з цим суперечності яскраво виявляються в ситуації, коли місцеві органи постають позичальниками кредитів міжнародних фінансових організацій на проекти, пов'язані з розвитком інфраструктури.

Для підтримки регіонів з найслабкішою дохідною базою у міжнародній практиці застосовується, крім запозичень, система трансфертів. Питома вага трансфертів у доходах місцевих бюджетів більша в унітарних державах (до 70%), ніж у федеративних, де частка трансфертів у доходах бюджетів коливається в межах 14-29 %.

Розподіл фінансової допомоги характеризується прозорістю і стабільністю механізму вирівнювання. Найбільшого успіху в цьому досягають країни, процедура розрахунку фінансової допомоги в яких залишається незмінною протягом як мінімум трьох – п'яти років, у результаті чого є можливість прогнозувати доходи майбутніх періодів.

Світовий досвід, на думку О. Кириленка, ілюструє загальну закономірність, згідно з якою формування дохідної бази місцевої влади та місцевого самоврядування загалом визначається рівнем децентралізації влади в країні [1, с. 567]. З посиленням децентралізації зміщуються акценти між податковими надходженнями до місцевих бюджетів і трансфертами з центрального бюджету на користь перших.

У більшості країн Європейського Союзу податкові надходження становлять понад третину в сукупних доходах місцевих бюджетів, у п'ятій частині країн – такі надходження формують половину ресурсів місцевих бюджетів. Відповідним чином у структурі централізованих трансфертів відбувається зменшення інвестиційної складової, що свідчить про спроможність громад формувати інвестиційний ресурс власними силами в межах наявних податкових надходжень.

Слід відзначити, що досить великою популярністю в країнах з розвинутою економікою користується розроблена видатними американськими економістами В. Баумалем, К. Беллом та ін. «теорія соціального федералізму», в центрі уваги якої є такі питання: оптимальна кількість рівнів управління державним сектором і розподіл повноважень між ними, рівень найбільш ефективного фінансування соціальних видатків (муніципальний), ступінь втручання центрального уряду в фінансування видатків місцевих органів влади, в формування місцевих податків.

Кожен місцевий бюджет, в ідеалі, повинен забезпечувати себе фінансовими ресурсами самостійно за рахунок місцевих податків та зборів. Наприклад, у Польщі місцеві бюджети часто мають профіцит в результаті збору місцевих податків, а тому повністю забезпечують себе фінансовими ресурсами, які є основою для його ж розвитку. У розвинутих країнах світу саме територіальні громади, спираючись на власні фінанси, є стабілізатором соціально-політичної та фінансово-економічної ситуації в державі. Проте в Україні переважна більшість місцевих бюджетів є

дотаційними, а частка надходжень від справляння місцевих податків та зборів є мізерною. На рисунку 2 приведено розміри офіційних трансфертів для Волинської області з держбюджету за 2010-2012рр.

Планування якісних і кількісних показників наповнення місцевих бюджетів відображає можливість органів місцевої влади своєчасно та в повному обсязі виконувати покладені на них функції й завдання. При формуванні бюджетів однією з важливих проблем – дотримання принципу соціальної справедливості розподілу наявних фінансових ресурсів. Частина фахівців фінансової сфери стверджує і віддає перевагу принципу бюджетної еквівалентності, коли місцеві бюджети зростають із збільшенням податків, частина – зростанню темпів виробництва й на їх основі одержаних додаткових доходів до бюджету. Ураховуючи принципи публічності та прозорості бюджетного процесу, звіти про виконання місцевих бюджетів повинні бути доступними та зрозумілими. Проте нині в офіційній звітності органів, які забезпечують виконання бюджету, що є інформаційною базою бюджетного планування, відсутній чіткий розподіл доходів на власні, закріплені, та ті, що беруться до уваги при визначенні міжбюджетних трансфертів. Відсутність таких даних ускладнює процес оцінки фінансової самостійності місцевих бюджетів [6, с. 251].

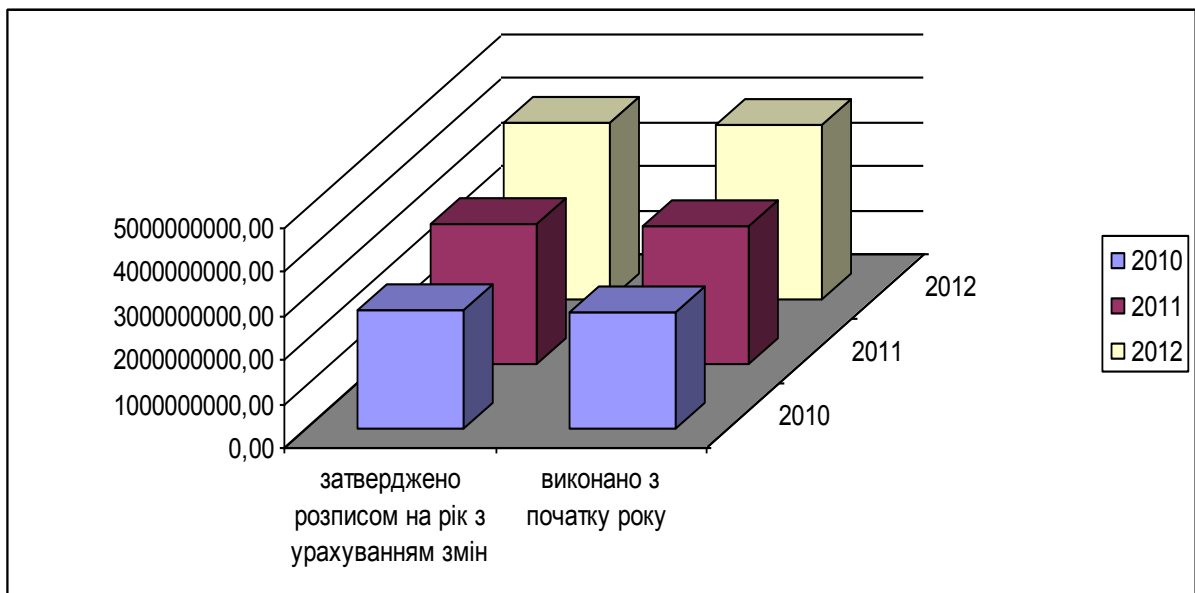

Рис. 2 Офіційні трансферти Волинської області за 2010-2012 рр., грн.

В Україні впродовж декількох останніх років на рівні територіальних громад спостерігається певний прогрес у розвитку самоврядування. Але проходить він вкрай нерівномірно й суперечливо. Причина цього – недосконалість поточного законодавства, яке, на думку багатьох фахівців і політиків, допускає невиправданий розподіл повноважень між державною владою та місцевим самоврядуванням на місцях, що потребує негайних концептуальних змін і реформаций. Зокрема, сучасна модель взаємовідносин регіон – центр в Україні була не досить вдало узгоджена із загальною концепцією організації державної влади, закріпленою Конституцією України [5, с. 13].

З проведенням адміністративної реформи потреби місцевого самоврядування в бюджетних коштах зростатимуть, чим зумовлюється доцільність розширення бюджетних прав, особливо на місцевому рівні. Соціально-економічний розвиток держави вимагає пошуку нових підходів до визначення місця й ролі місцевих бюджетів, формування їх дохідної бази. Так провівши аналіз дохідної частини бюджету Волинської області за 2010-2012 рр. можна спостерігати наступне (див. рис. 3).

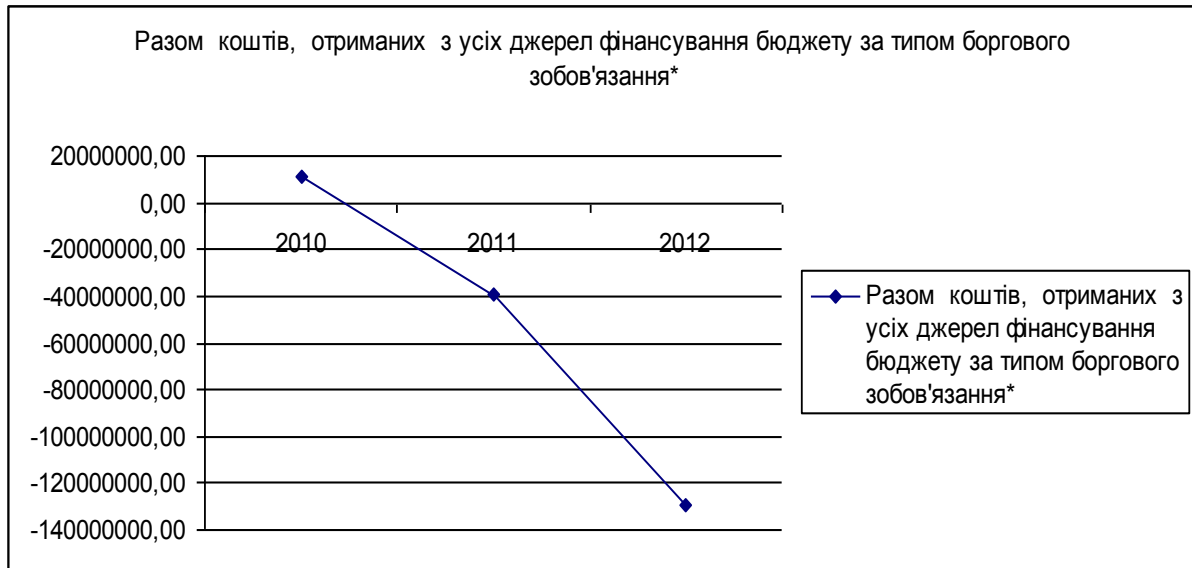

Рис. 3. Аналіз дохідної частини бюджету Волинської області за 2010-2012 рр.

Особливості структури фінансових ресурсів із точки зору їх територіального розподілу та способів розміщення й використання залежать від економічної політики держави, а саме – від розподілу функцій між центром, регіоном і місцевими органами самоврядування. Загальне правило в розподілі функцій і ресурсів полягає в тому, що проблеми треба розв'язувати на рівні їхнього виникнення. Тому постає питання достатності фінансових ресурсів, переданих для органів місцевого самоврядування, та їх самостійності у вирішенні питань, пов'язаних із соціально-економічним розвитком території.

Висновки. Для досягнення оптимальної забезпеченості загальнодержавного та місцевих бюджетів і пропорційності між ними мають бути дотримані такі умови:

- єдність бюджету та державного плану економічного й соціального розвитку.
- забезпечення кожного бюджету стійкими доходами, які тісно пов'язані з економічною, соціальною й екологічною ситуацією регіону.
- збалансованість кожного бюджету незалежно від обсягів закріплених за ним дохідних джерел.
- зацікавленість державних і місцевих органів влади в успішному виконанні планів загальнодержавних доходів (податкових і неподаткових) на території конкретного регіону.
- забезпечення рівномірності надходжень коштів й усунення будь-яких затримок через незбіг термінів здійснення видатків і отримання доходів.

Основною фінансовою базою місцевих органів влади є дохідні надходження до місцевих бюджетів, які закріплюють їхню економічну самостійність, активізують їхню господарську діяльність, дають змогу місцевим органам влади розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширяти економічний потенціал регіону.

Тенденція, що склалася в регіонах, суперечить необхідності зростання ролі місцевих бюджетів і не відповідає потребам зміцнення місцевого самоврядування. Ігнорується бюджетна автономія регіональної влади й існує значна залежність дохідної частини регіональних і місцевих бюджетів від центру.

Продовження вивчення досвіду унітарних країн із розвиненими традиціями регіоналізму може стати у нагоді під час вироблення та запровадження політики реформування системи місцевих бюджетів в Україні. На наш погляд, слід звернути особливу увагу на досвід Франції, оскільки наші адміністративні системи схожі, а грошова і податкова системи будувалися за зразком цієї країни. Цікавим для більш

глибокого аналізу вважаємо також досвід таких унітарних країн, як Польща і Литва, трансформація моделі управління регіонами в яких позитивно зарекомендувала себе, зокрема у сфері наповнення місцевих бюджетів. Взагалі, корисно вивчити досвід унітарних держав, які впроваджували в життя теорію «фіскального федералізму» і постійно знижували ступінь перерозподілу національного доходу через центральний бюджет. Яскравим прикладом такої унітарної держави вважаємо Італію, бюджетна система якої, як і наша бюджетна система, й досі відзначається жорсткою централізацією.

Аспекти, які потребують, на нашу думку, подальшого вивчення, – це роль державних дотацій і субвенцій, податку на власність та інших місцевих податків на формування достатньої дохідної бази місцевого самоврядування, пошук альтернативних джерел поповнення місцевих бюджетів.

1. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / [Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А. В. та ін.] ; за ред. І. О. Луніної ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 320 с. : табл., рис.
2. Долішній М. І. Актуальні проблеми формування регіональної політики в Україні / М. І. Долішній // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 9–17.
3. Макогон В. Методологічні аспекти формування доходів місцевих бюджетів / Макогон В. // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 4. – С. 92–99.
4. Особливості формування дохідної частини місцевих бюджетів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kraina.org.ua/ua/module/Budget_expenses/conception/496/
5. Пилипів В. До питання про федералізацію України: проблеми забезпечення бюджетної самодостатності регіонів / В. Пилипів // Економіка України. – 2011. – № 3. – С. 26–34.
6. Свердан М. М. Формування доходів місцевих бюджетів в Україні: сучасні тенденції та можливості удосконалення / М. М. Свердан // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Науковий журнал. – 2009. – № 1. – С. 245–266.